

זיקלין כהנוב : עד היכן אפשר להתקדם ?

לא מכבר זכיתי להזדמנות מסעירה לשוחח ולחשוב על עולמנו המשתנה במהירות מסחררת עם ידידה אחת צרפתייה, שיחד עם בעלה האמריקאי באה ללמוד את מעבדת הניסויים החברתיים שישראל משתכחת בה. יחד ישבנו בזמנו על ספסלי הלימודים במדרשת-עדן-החדשה-להנדסה-חברתית, שאליה עודד אותה בעלה ללכת יותר מאשר אל תפילת-המיסה והווידוי. כך היה לנו אפוא מטען רוחני משותף, ומקץ כל השנים שחלפו שמחתי מאד כשהופיעה וירוניק והציעה שנבקר יחד באזורי-פיתוח, מן ועד אילת, לפי שבעלה עסוק יותר מדי בפגישות וכינוסים חשובים. וירוניק היתה זכורה לי כיצור־נת חמודה, ביישנית, שפנית, נשיית-סתגלנית במין אלגנטיות מעודנת שרק נערות שנתגדלו במנזרים ההדורים ביותר מגיעות אליה. לפיכך נפתעתי למדי כשראיתייה מופיעה באכסדרה של מלונה עטופה יריעות-יריעות של כותן ססגוני שעליו מדפסת המלה „עצמאות“ ופני נשיאה של רפובליקה אפריקאית חדשה מגחכים לרוחב עגבותיה; היא צעדה לקראתי בידיים שלובות, במרפקים נטויים כלפי-חוץ, מתרקת בעכוזה מעלה ולפנים, תחילה לימין ואחר לשמאל, כשהיא מקדמת את פני בקירקורי-גיל.

מנהל המלון נחפו להרחיקה חיש מהר לנגד מבטיהם הנרעשים של צירים אפריקאיים ואסיאתיים כבודים שבאו לוועידה על שאלות האווירונאוטיקה החברתית, כולם לבושים כדין. „נסי להלביש אותה כדין“, לחש-שרק המנהל, כשהוא הודף את וירוניק אל המעלית, „ושלא תצא מחדרה עד שאתן צילצול שאורחינו הנכבדים נמצאים כולם לבטח למעלה בבאלוני-ההסתכלות-החברתית שלהם“.

הביטוי „לבושה כדין“ העלה את חמתה של וירוניק, שמחתה ואמרה: „האם נקרא על-אדות פעולה להלבשת לבוש מהוגן על שבטים בלב אפריקה מבלי שנשאל אפילו את הנוכחים לאיזו מידה של הצלחה זוכה המערכה? איזו הסתכלות חברתית היא זו?“

המנהל סתם את פיה בכפי-ידו, אבל וירוניק התפתלה-וחמקה עד שגלשו עטיפותיה וירדו על דדיה, ועם שנסגרה עלינו דלת המעלית שמענו רחש צחוק מפי הצירים-הגברים והערות של פלצות מפי הנשים.

„איזו זעיר-בורגנות נוראה“, קראה וירוניק בשאט-נפש. „הרי לך, עכשיו אפריקאים הם שמצטחקים כשהם רואים שדי אשה, בין אם היא זקוקה לחוזה ובין אם אינה זקוקה, מתברר שאין זה הגון אפילו להניח שלא כל האפריקאים, לבושים כדין, אולי באחד הימים יבוא אנתרופולוג אפריקאי ויעמיד דברים על דיוקם כשיוכיח שהביקני אינו אלא צורה מנוונת של חוסר-לבוש אפריקאי הגון. בינתיים, כמה טראגי הוא לראות אנשים שלמזלם הטוב עדיין הם חיים בחברות שונות משלנו

ואף-על-פי-כן לא לקבל רשות לשאול על החברות המטריארכליות והמטריאליניאריות שוחרות-החופש ששרדו עדיין בחלקים מסוימים של אפריקה, שהידיעה עליהן יכולה אולי לעזור לנו להיפטר מן המשטרים שלנו, משטרי תחרות תוקפנית, אוטוריטאריים ופטריארכליים במקורם. אפשר שאנחנו מחמיצים את אחת ההזדמנויות האחרונות שלנו לדעת יותר על זכויות-האדם, מחיר הכלה והפוליגמיה..."

דלת המעלית נפתחה, וכשצעדתי בפרוודור בעקבות וירוניק המשיכה זו ואמרה: "עד שאנו מקבלות את הרעיון שהרבה נשים חיות יחד באושר כשהן מנקרות בתרנגול אחת, הרי הנשים שצריכות להיות הבקיאות ביותר בענין טוענות כבר שזאת היא עבודה, שנכפתה עליידי אימפריאליזם זכרי שהקולוניאליזם הלבן הוא רק תת-סוג שלו. אפשר ממש להתבלבל. דומה כאילו ביצענו העברה של ערכים, התהפכות כפולה באוויר, כשאנו מוקירים את הדברים שאלה שהיו מכונים פרימיטיביים לשעבר אינם רוצים בהם עוד, ואילו הם מוקסמים מכל מה שהיינו מוכנים כל-כך לוותר עליו, והתוצאה היא שאנו עומדים עכשיו באותו יחס זה לזה כמו קודם, רק במהופך".

וירוניק פתחה את דלת חדרה, מקום שהיו ספרים על אנתרופולוגיה, סוציולוגיה, וסקירות על רעיונות בני-זמננו סומרים סימניות-קריאה, וכתבי-עת שבהם מאמרים כגון "אפריקה לאן?" מודגשים באדום היו פזורים בכל.

"זהו בית-האוצר שלי", אמרה. "זוכרת את הימים שבהם קיבל עליו סבא-ג'ימי המסכן לשחרר אותי מאדיקות חשוכה?" את רודפת אשליות, פרפרים, קשתות-תעושים-בענן, ברובזמן שהמציאות כדאית הרבה יותר, בחשבון אחרון, היה אומר. אם כן, אני ניצחתי אותו במשחקו שלו, ועכשיו אני רודפת הערות-שוליים כדי שלא לפגור אחרי המציאות המשתנה של העולם כיום. רק הקיברנטיקה מדאיגה אותי".

"מדוע?" שאלתי, וראשי עלי סחרחר.

"מפני שאינני מבינה אותה, ועם זאת נראה שהיא חיונית להבנת העולם שבו נחיה מחר".

מבטי נתקל במאמר על קונגרס של נשים אפריקאיות משוחררות שנדר נדר להטיל חרם על בעלים פוליגמיים. וירוניק שאלה אותי מה דעתי על המגמה הזאת החדשה והמדאיגה, עם שאמרה לי מה דעתה היא על כך, בעוד אני משדלתה ללבוש חצאית וחולצה, כדי שלא להחריד אוכלוסיות הנמצאות בשלבים שונים בהתפתחותן תרבותית. "אחיותינו האפריקאיות, שהדעת נותנת שהלכו שולל אחרי הברק הכוזב של תרבות-המערב, דומה שאינן יודעות להעריך את רוב הטובה שנתברכו בה", כך היתה מטיפה והולכת. "הן בוחרות לבזבז על חינוך וטיפול בילדים את הכסף שהוציאו לפנים על שיקויים שרקחו רופאי-אליל כדי לזפות לבדן בכל אהבתו של האדון, או להפוך את צרתן לעקרה, מכוערת, או דוחה באיזה מובן אחר. בכך התעלמו מן המשמעות החברתית של סמל שיקוי-הכשפים, הנחוץ בכל חברה כדי לשמור על האשליה הקרויה אהבה, שהיא גורם של יציבות חברתית שחשיבותה

גדולה עד כדי כך שטובי הוגי־הדעות של זמננו חוזרים לקרוא לו, באורח רב־משמעות, אהבה ולא מגע מיני.

„על מישור אחר, האם אין לומר שהקנאה המובעת בדרישות אלו לזכויות־אשה יחדניות היא מוצר־לוואי של שלב מסוים באימפריאליזם התרבותי המערבי? רצוני לומר, דומה כי הנשים לא קינאו זו בזו לפני בוא האדם הלבן שהחריב את החברות הקטנות האלו המאוזנות כראוי, שבהן היו מחליפים נשים ובהמות לפי לוח־זמנים קבוע כדי לחזק את הליכוד הקבוצתי? ואולי היו מקנאות כדי־בזיון־וקצף — הנשים, רצוני לומר — אלא שמעולם לא שמענו על כך. כאן מתעוררת השאלה מה הערך שאנו מיחסים לחברות הנעלמות האלו. אם סבלו הנשים עד כדי כך שהיו מוכנות לשלול זו מזו בשיקוי־יסמים את חינון או את סגולות־הפריון שלהן, הרי שלא היו החברות הללו כל מה שממציאים עליהן, וזאת היא מחשבה איומה מפדי להעלותה על הדעת. אלא אם כן...” תפוסת־הרהורים כוססה את צפרנה, „אלא אם כן נפלה איזו טעות באיזה מקום. אני הייתי בוחרת פשוט להרחיב את החילופים האלה עד שיהיו מקיפים את הכל. נשים נעות עם כיוון השעון, תמורת סחורות הנעות כנגד כיוון השעון. לא רק בהמות, כמובן, אלא גם מכונות־כביסה, ספוטני־קים, וכל דבר אחר שנראה רצוי מבחינה חברתית. עם זאת אני מודה שעדיין אנו רחוקים מהלך מאה שנות־תרבות ממדרגה כזאת של ניידות חברתית גמורה... האם באמת היית מתנגדת לכך שיחליפו אותך כנגד זוג תיישים אם בזאת אפשר יהיה לתת אושר לגברים ולשמור על השלום?”

בטרם יהיה סיפק בידי לעיין בהצעה הזאת נתן המנהל את האות לחופש־המעבר, ויירוניק המשיכה בהגינותיה שעה שנכנסנו למכונית שלי בדרכנו לבאר־שבע, בעוד אני מודה למולי על מידת הפרטיות שבמכונית זו. „הבה נבדוק את העובדות. כמה אנתרופולוגים כתבו שעבודה קשה, כגון הבאת מים מבאר רחוקה מרחק מילים מתחת לרמת־ההר שעליה שכנו יושבי הכפר שביקר, בטאגאניקה, נתנה לנשים מקום מועיל ומכובד בחברה שלהן, אבל משעה שאנשי־שלטון לבנים רוחשי־טוב אך תועי־דרך קבעו שם משאבה נעשו הנשים עצלניות וירדו לחיי בעליהן בבקשן להן צעצועים ושמלות חדשות, שמלות דווקא, ובכך איבדו את מעמדן ואת הכרת־ערכן. מתוך תיאורים אחרים נראה שבעיני הנשים הסדר הזה הוא כולו עבודה ומשחק אין עמו בשבילן, בר־זמן שהגברים סרוחים להם בחיבוק־ידיים, ובמקרה הטוב ביותר הם הולכים להילחם. יש מקום לחשוד שבעלים אפריקאים ואנתרופולוגים לבנים עשו קנוניה ביניהם לרמות את הנשים ולנשלן ממנעמי־החיים. המונוגמיה, המצורפת עם עבודה סוציאלית ולא עם עבודת־פרך, דומה שהיא צר־השעה לאשה האפריקאית, ואם במקרה יכול גבר לקיים יותר מאשה אחת בלבד, יעשה כרצונו, ובלבד שיקבל עליו את הנדרים הקדושים של ברית־הנישואים.

„אף כי אין בי חוצפה עד כדי כך שאתן עצות לאחיותינו המתפתחות, רוצה הייתי שתשקולנה בדעתן מחדש את השאלה כולה בטרם יקיץ הקץ על מוסד הפוליגמיה

ועל הבטחונות המעשיים שהוא יכול להמציא בחברות שלנו התעשייתיות יותר מדי. ראינא, אנו היינו מוכרחים להחנות את ילדינו הנחמדים במחנות־קיץ שונים, כל אחד בהתאם לקבוצת־הגיל שלו. כדי שנוכל לצאת לטיול הזה, אבל המשפחה לא היתה צריכה להתפרק במחיר כה רב אילו היתה בה עוד אשה־שותפת שתשים עין על הקטנים. הבית גם היה אינטימי כל־כך אילו היינו שתיים או שלש נשים האורחות לחברה זו עם זו! הרי זה משעמם כל־כך סתם לשבת ולהקשיב לזימזום המכשירים שעושים כל עבודה היטב יותר ממך — חוץ מבישול. אז היינו יכולות להתחלף לפי התור בבישול ארוחות טעימות למשפחותינו המשותפות ולא סתם להשליך מאכלים מוקפאים מבושלים־מראש לתוך התנור, המצאה של החברות חוסכות־הזמן שלנו שאינה ידועה די־הצורך לאחיותינו המתפתחות. הפוליגמיה גם היתה פותרת את בעיית ההשגחה על הטף בלילה. את פטורה לגמרי מאותן רוק־נרוליות בנות טיפ־ש־עשרה ובבטחון גמור את יכולה לצאת במסרך את ילדיך להשגחת אשה אחרת מנשי בעלך שלך. הודות לחלוקה הראציונלית בין עבודה ומשחק אפשר היה לקבוע תור ליציאה עם הבעל, או אפילו בלעדיו. במקרה הזה האחרון, לא היית צריכה להרגיש עצמך נבזה על שהשארת אותו בבית להסתכל בטלביזיה כשמתחשק לך ללכת לאסיפה או להצגת־תיאטרון חיה. הגידי לי בגילוי־לב, האם את סבורה שנשים אפריקאיות ואסיאתיות היו יכולות לעופף מסביב לוועידות בינלאומיות, או לצאת לבקר ידידים וקרובי־משפחה בחלקים אחרים של הארץ משך שבועות רצופים, לולא קבעו ביניהן תור להישאר בבית עם הילדים? יתר על כן, עכשיו אנחנו נוטות להעמיד משפחות גדולות, ואילו הן ממליצות כמדומה על לידות ברווח־זמן נאותים, אם כן, חלוקת התפקיד הזה של גידול ילדים בין נשים רבות תוכל לאפשר לנו לכולנו לממש את יכולת־היצירה שלנו בשטחים אחרים. את זוכרת, היתה תקופה קצרה שבה הריעו לי וראו בי סופרת צעירה המבטיחה רבות, אבל כשאת אָם לחמישה ילדים הרי ממש אי־אפשר לעסוק בכתיבה רצינית, לא רק מפני שהם מתחבטים תמיד בין הרגליים אלא מפני שהם מטומטמים כל־כך בדבקותם בקונפורמיזם החדש עד שוודאי היו מתפלצים לשמוע מה יש בפיה של אמא. אילו היו שאר נשיו של אבא בבית היה הדבר מפתח את כשרן להסתגל למצבים משתנים, דבר שהוא נחוץ עד־להדאיב בתקופתנו מהירת־התנועה. בחיי, צריכות היינו להזהיר את אחיותינו המתפתחות שאם לא תיזהרנה הרי כבר תהיה המונוגמיה מאוסה עליהן בשעה שמצב סוציו־מוסרי חדש יאכוף אותה, והגברים, החבובים האלה המספנים החושבים לאָטם, לאחר שיסתגלו בדי־כאָב למצב, לא יוכלו לקחת להם עוד אשה סתם־ככה.

„כאשר שמעה בתי את ההשקפות האלו, העירה: „אמא, את לא יכולה לסבול כשאני לוקחת ממך את האבזורים שלך, ובכן תארי לעצמך מה היה קורה אילו במקום זה היו שואלים ממך את בעלך“.

„טוב, אולי היה הגיון בדבריה. אני מודה שאין אני יכולה לבנות מחדש את המבנה הפסיכולוגי שלי, אף כי אני יודעת שאין לו זיקה להווה, שהרי התגבש כפועל־יוצא

של חברה גוססת — חברה מערבית־רכושנית־לבנה — שנטעה בי תגובה אוטומטית זו של הגנה קנאית על זכויות־הקנין שלי. הרי זה חלק מן הדילמה הטראגית המודרנית שלנו, שמבחינה רגשית אנו פועלים מתוך זיקה למה שהיה ואיננו עוד. תקוותי היקרה ביותר היא לסגל את ילדי ולהכשירם לחיות בחברת־העתיד. אם כן אמרתי לבובי, בתי: מה שנמנע ממני יכול להתגשם לגבי בתי היקרה או חמודותיה הקטנות שלה. אם ישחק לנו המזל מעט, אולי אַרְאָה אותך — או אותן — נשואות נישואי־אשר לפוליגמיסטים שבשתיירו, ואילו אחיותינו המתפתחות תראינה בהת־גשם חלומן על־ידי שתינשאנה לזכרים אמריקאים לבנים מאולפי־בית, מחוגכים־למונוגמיה, ובכך גם ימצא דרך־אגב פתרון בקנה־מידה עולמי לבעיית המחיצות הגזעיות. ודאי, יש סכנה שעד שימליצו הסוציולוגים על התיקונים האלה כבר יתגלגלו הדברים במהירות גדולה ושוב לא תהיה להם זיקה למציאות. זאת היא התרבות, מן־הסתם. יש לנו יחס ידעני שפזה לחברות שבטלו מן העולם או לחברות העתידות לבוא. אבל ההסתגלות למשוואה האישית שלנו, כאן־ועכשיו, היא ענין מורכב הרבה יותר. בניגוד למה שלימדונו פעם חוקות הדת והמוסר, חכמתנו החדשה, המתישנת כמעט מרגע שהיא באה לעולם, לעולם אינה הולמת אל־נכון את צרתנו הממשית. אני נדהמת לראות שכל המלומדים כבדי־הראש האלה לא התעסקו כלל ברצינות באיחור התרבותי הנה, בפרט במידה שהדברים אמורים בנו, הלבנים המסכנים.

„גיימי המסכן כרגיל העמיד פנים שהוא קורא בעתון בזמן שפיטפטתי עם בתי, והוא התיק שניו מהמקטרת שינק והרעים עלי בקולו: מותר לך לחשוב כל מה שאת רוצה, אבל אני חבר אחראי ומכובד בציבור הזה, סגן־הנשיא של סופרסון־קוזיהום מכשירים בע"מ, מפעל בעל שם עולמי. לכן אינני מוכן לכך שרעייתי תביא חרפה עלי ועל משפחתי בהשמיעה את הדעות המחפירות האלו באזני לקוחות מן הארץ או מעבר־לים. אנא זכרי שתפקידי הוא לדאוג לך תמיד ללחם ופרוות־צובל, ושעדיין לא גמרנו את התשלומים על חשבון האַשְׂרָאם הבודיסטי החדש שלנו, המתקפל וממוג־האוויר, באלאסקה. ודאי, כאדם בעל עקרונות נעלים שכאלה הריהו טיפוס המוני, אבל למען היושר יש להודות שהיה הגיון בדבריו. והנה אני מביעה את השקפותי בחברה של מכרים מעולם העסקים, ידידות קרובות, ואפילו בחברת הילדים היקרים שלנו שיש להם דרך מיוחדת משלהם לפטפט ולספר לפסיכולוגים שלהם על הצדדים האינטימיים ביותר של החיים בבית. לפי הדעה המקובלת הרי זו חתרנות — או אף גרוע מזה: קלות־ראש — לומר כי מבחינה פונקציונלית יש דמיון בין הקומיסר, מדריך־הנוער, האינקוויזיטור, כוהן־הווידי, השאמאן ופסיכולוג־הילדים, ומתוך כך יכולה את לתאר לעצמך איזו הקלה גדולה היא בשבילי להתפרק מן הדברים האלה, כשאני נוסעת מסודם לאילת עם חברה־ללימודים ממדרשת־עדן־החדשה, בלי לחשוך בלי הרף שמא יפעילו הילדים את המקלטה, וישמיעו את ההקלטה ברגע המביך ביותר.“

תמהה הייתי אם ההגיון הסוציולוגי המופרך הזה אינו גילוי למצוקת־נפש חמורה.

אבל לרועה המזל לא היו שום מרכזי-חירום-להיגיינה-רוחנית מסופחים לתחנות-הדלק שעל-פניהן עברנו, שהרי הסידורים בנגב עדיין הם מן הטיפוס הפרימיטיבי ביותר. „אולי תסתכלי בנוף?“ הצעתי, להטות את שטף מחשבותיה של וירוניק בעוד אנו עוברים על-פני ישובים חדשים.

„מה הטעם?“ השיבה. „בעוד שנים-מספר יהיה כל המדבר הזה ירוק ופורה כמו שוייץ. הפינות הישנות של זכרונות היסטוריים גם הן משתנות במהירות, אך לטוב-המזל נוכל תמיד להזדקק לתיקים הפאנוראמיים בבתי-נכות שיש בהם בידוד מפני נשורת אטומית“.

כשנגלתה לעינינו דימונה הצעתי שנבקר במקום הניסוי הזה המסעיר בהכלאה של מרוקאים ופולנים, מקום שקודם-לכן לא יכלו אף צברים לגדול בו. וירוניק הסבירה שלימוד התופעות החברתיות יש בו טעם רק במידה שהוא מעלה משוואה, יחס של תמורה חברתית, ולפיכך רק מחשב יכול להעריך ולפרש את העובדות נכונה. „אני לא נתפסתי לאותו להטוט של תיירים, הבאלונים-להסתכלות-חברתית“, ליגלגה, ומאחר שלא היה כל ענין לא בנוף ולא במה שהיה קרוי פעם „בני-אדם“, חזרנו כלעומת שבאנו.

באכסדרת המלון ראינו חוג נפעם של בני-אדם במיני לבוש שונים שנקהל מסביב לאיש אחד משוגע-קיפוצ שהיה צורח ומילל כשהוא מנפנף בסרט של מקלטה. „ריבוננו של עולם, הרי זה ג'ימי“, קראה וירוניק, כשהיא נדחפת ומפלסת דרכה בתוך ההמון. דברי ג'ימי לעו מגודל החימה, ולכן יכולתי לקלוט רק מלים מספר: „בחן... הכל באשמתך... צריך היה להניח לך להתבשל במנזר ההוא... ברחת... פוליגמיסט מחיל-השלוש... רצחה פסיכולוגי-ילדים...“

הפסיכותראפיסט של המלון הופיע, ובעוד הוא מטפל בג'ימי הוציאה וירוניק את הסרט מיד בעלה. „הלוואי היו הילדים מוותרים לחברות נחשלות ומסכימים לשלוח מכתבי דואר-אוויר פשוטים מן הנוסח הישן“, העירה בלכתנו לחפש מקלטה ופינה שקטה להשמיע בה את הסרט.

והנה מה שמענו:

„הי, 'מא! 'בא! כאן אני, בופי, מדברת אליכם ביום-הולדתי ה-15. נחשו מה היה? אני התחתנתי עם פוליגמיסט אפריקאי מתוק, חמוד ופיקח שלא ראייתם מימיכם כמוהו. מובן, הואיל והחוקים של ארה"ב מיושנים כל-כך לא יכולנו להתחתן בשטח-השיפוט שלה, אבל הצלחתי להשתחל מן הארץ באופן חוקי ברגע שנתקבלה בקשתי להתקבל לשירות-המתנדבים-הצעירים-לחיל-השלוש, וכך אפוא אנו נמצאים עכשיו בספינת-חלל, הרחק מעבר לגבולות היבשתיים והחלליים של ארה"ב, ואני מאושרת להודיע שהנני עתה מרת קלארנס מוואמבאנגא מס. 5. קלארנס תיכנן מסע-דבש בלתי-נשכח שטוב ממנו לא יעלה בחלומה של בחורה, שפן בדרכנו לאפריקה נאסוף את שאר נשיו, שחוץ לנוואנדיקו — המשגיחה על הילדים בבית — כולן משתתפות בוועידות עולמיות בבירות שונות.“

„אמא־מותק שלי, עכשיו אני רואה שאם היא הידידה הטובה ביותר לבחורה, ובאמת תמיד היה הצדק עם אמי, למרות כל הנזק שהביא אותו אשמאי רשע בצורת פרויד, שקילקל במידה רבה כלי־כך את הרגשות המשפחתיים הטבעיים ביותר. אגב, באשר לפרויד ושות', ג'וני הקטן הרג סוף־סוף את אנאליסטה־הילדים שלו, כמו שהבטיח תמיד. הוא טען שזאת היתה הגנה־עצמית, וצד אחד רב־משמעות ונותן־תקוה במשפט היה שחברה־המושבעים, שהיה מורכב כולו ילדים, הוציא אותו זכאי בדינו. עכשיו הוא גיבור לאומי, נשמר היטב על־ידי הפ.בי.אי. המגינה עליו מפני מעשי־תגמול מצד כנופית האנאליסטים־שלי־לדים, קבוצת־לחץ מיושנת המסרבת לתפוס שחלפו לעולמים הימים שבהם היתה מועילה מבחינה חברתית. כמו שאומר קלארנס, אני מוכן לקבל בכל שעה שאמאן או גרי־גרי. הללו סתם נחשלים, ובנחשלותם טמון זרע ההתחדשות של חברתם, בה־בשעה שאנאליסטים מגלמים את החברה המיושנת. זהו הבדל סימאנטי חשוב, הרה־תוצאות סוציו־מדיניות, כי דברים מיושנים נועדים להתגלגל מהר לאשפתות'.

„הדבר המרגיז באדם המערבי־התעשייתי, כמו שמעיר קלארנס בצדק כלי־כך, הוא היותו מיושן במידה שאין לה תקנה, ודבר זה מעורר בעיה מטרידה אך לא חסוכת־פתרון של חיסול רחום מבחינה טכנית, תוך כדי מתן ערובות נאותות למעטים שיוכלו להסתגל לחברת־המחר החפשית והמאושרת.

„קלארנס ואני שותפים אנו בהשקפה דומה על הרבה צדדים שבהנדסה חברתית, ואנו עובדים על איזה תכניות מקיפות. אחת התכניות שאותה נגיש לוועידות שבהן נשתתף היא לבנות טיפוסים שונים של חברות קטנות, המיצגות את כל הצורות האפשריות של ארגון משפחתי וחברתי, שבהן יוכלו בני־אדם לחיות על פי נטיותיהם בכל תקופה מתקופות־חייהם. כלומר, החברות תהיינה קבועות, ואילו בני־האדם יהיו בני־חורין לעבור מאחת לחברתה, והרי זה שיפור גדול לגבי ההווה, שבו החברה משתנית מהר אבל בני־אדם מרותקים בצורה בלתי־נוחה לפינה שלהם בתוכה. דבר זה, אגב, יחסל את המוסר, שאותו אפשר להגדיר כשיוור של דגמי־התנהגות שניטלה מהם כל משמעות חברתית. משעה שתסתגל המציאות ליחידים, תחת שיהיו הם משתדלים להסתגל למציאות שוטפת, משתנית תדיר, ברור שיקיץ הקץ על בעיית המוסר, שהרי בני־האדם רק יצייתו למוסכמות מקומיות כל זמן שתהיינה נסבלות. קלארנס עומד בתוקף על חברות פוליאנדריות ולא רק פוליגמיות, כי לדעתו הדדיות ושוויון־זכויות־וחובות כאחת הן אבן־הפינה ליציבות החברתית. הפוליגמיה פירושה ש־X נקבות, שותפות בזכר אחד, ומכאן שהדעת נותנת שבאיזה מקום יהיו X זכרים שותפים בנקבה אחת. דבר זה, אגב,

שם קץ לזנות, שצורתה הזכרית היא כמובן האינטלקטואלית הכמוסה ביותר. „עוד תכנית שעליה אנו שוקדים היא ההפעלה הקריאו־מאטית של הקיברנטיקה לגבי השוויונות החברתית. לשעבר, בשנות ה־50, טענו כמה אתרופולוגים שהמצאת הפתח היתה יסודן של חברות־העבדות, כי הודות לה ניתן ליוצרי־חץ מכשיר רב־כוח לפיקוח על שאר יצורי־אנוש, ששימשו מקור אנרגיה בלבד, ועל־ידי כך שללו

מהם — ועדיין שוללים מהם — את אנושיותם, „מעצמים“ אותם. זאת הוכחה מספקת לכך שהנסיונות הנוכחיים להפיץ דעת קרוא־וכתוב בהקף עולמי הם קרבי המאסף של חברות מיושנות, המבקשות לקיים את עליונותן הבדויה על־ידי שתמנענה חברות מתפתחות מלהכיר בכך שאפילו בשלב הטכנולוגיה הנוכחי שלנו אין כל צורך שהוא ללמוד קרוא־וכתוב, ובעצם זהו ביזבוז פלילי של זמן, מרץ ומשאבים.

„כדי להסביר מה פירוש קריאו־מאטי במונחים הגיתנים להבנה על הרמה שלך, די לי שאגיד שזאת המצאת איתות — ששוכללה על־ידי אחד מחברי, טוני (זוכרת אותו?), שאותו אנו לוקחים אתנו, כמובן —: כל מה שרוצים מכניסים לתוך המכונה על אורך־גל מסוים ולפי צופן נתון (תקוזה), ואחר־כך אין צורך אלא לפענח ולתרגם בכל מדיום המבקש בצד הקבלה (תפוקה). הגיעי בנפשך מה פירוש הדבר כשאדם יכול לדעת הכל בלא שיוצרך ללמוד שום דבר, ולדעת זאת כהרף־עין, כמעט בטרם יקרה! הגיעי בנפשך גם איזה יתרונות יש בכך לבני־אדם שעדיין הם פטורים מן המשפטים־הקדומים שלנו ביחס למלה הכתובה, דבר זה פותר גם את כל הבעיות הטורדניות של לימוד לשונות, או של מאבק על השלטת לשון זו או אחרת. הבריות ידברו כל לשון שירצו, בין קיימת בין שאינה קיימת, ועם זאת יוכלו לבוא בשיגרו־שיח כהרף־עין, והיטב יותר מקודם, שהרי אפשר לתרגם כל דבר לכל דבר, וכן להפך, תכנית זו, אם תתקבל מבעוד־מועד, תציל את העולם מבניית בתי־ספר ומהכשרת מורים הנועדים להתישן עוד קודם בואם לעולם. רצוני לומר, אם מכוונת־חשיבה בנויה פחות או יותר בדומה למוח האנושי, הרי הדעת נותנת שניתן לשפר בהרבה את תיפקודו של השכל האנושי על־ידי הנסיון שיירכש בבניית מכוונת־חשיבה מורכבות ורגישות יותר ויותר.

„ובכן, מא יקירתי, זה בערך הכל עכשיו, אבא הוא כמובן מיושן לבלי־תקוה, וכמוהו כך גם הקטנים. אבל יש לנו אמון בך ובגיוני, וקלארנס ואני נשמח מאד אם תבואו ותצטרפו למשפחת־הצוות המרעננת שלנו, שבו יספקו לך המון נכדים מוכנים. קלארנס טוען שיש לך הרבה מן המשותף עם ג'ואנדי קו, אשתו הראשית, שאף היא כמוך חלוצה שפתחה תלם חדש ולפיכך גם היא זכאית, כמוך, להכרת־טובתנו, למרות התישנותה החלקית. אם כן, לחיי פגישתנו המאושרת החדשה בבירתנו החדשה, אפריטרופוליס!“

וירוניק שתקה משפיכתה את המקלטה. אחר־כך מיררה בבכי, ובין גניחה לאנקה קראה: „בזבי מבניה בקיברנטיקה! הרי זה נורא, נורא, לא נשאר עוד ילדים בימינו! התישנתי עוד בטרם אגיע לגיל־העמידה, *dépassée par mon propre temps*!“ את המלים האחרונות אמרה בצרפתית, וסבורה הייתי כי ודאי נתונה וירוניק במועקה נפשית רבה אם חזרה ללשון־אמה.

קראתי לפסיכיאטר של המלון שיביא לה משהו נחמה, כמידת יכולתו.